

УДК 376.5(73)

Н. Б. ЯКОВЕНКО

аспірант

Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ОБДАРОВАНОСТІ У США

Статтю присвячено питанню обдарованості. Зокрема, зосереджено увагу на понятті та основних теоріях обдарованості у США. Зазначено, що кожний штат має своє визначення поняття “обдарований”, проте з-поміж загальних критеріїв виділяють: високі результати в одній або декількох сферах, можливість (потенціал) для досягнень високих результатів, необхідність спеціальних навчальних програм і освітніх послуг для таких дітей.

Ключові слова: обдарованість, талант, високі результати, потенціал, спеціальні освітні послуги, теорії обдарованості.

Проблема обдарованої молоді є надзвичайно актуальною у ХХІ ст. Підтримка обдарованих дітей та молоді виходить на перший план у багатьох розвинених країнах світу, зокрема й у США. Адже державні діячі розуміють, що рівень розвитку та успіх держави залежить певною мірою від висококваліфікованих кадрів, які часто є представниками талановитої молоді. Для результативного аналізу педагогічної підтримки обдарованої молоді необхідно розглянути понятійний апарат, пов'язаний з проблемою обдарованості. Особливо актуальності це набуває у США, оскільки через децентралізацію освіти навіть кожен штат має своє визначення понять “обдарований”, “талановитий”.

Обдарованість, інтелект (розумові здібності), талант є доволі змінними й нестабільними поняттями, які можуть по-різному трактуватися залежно від контексту й культури. Найпоширинішим є визначення обдарованості, запропоноване німецьким психологом В. Штерном: “Обдарованість – це загальна здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги; це загальна здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя” [1].

Проте таке трактування обдарованості зазнало критики з боку англійського психолога Ч. Спірмена, який спрямував своє заперечення проти “пристосування” і теологічного штерівського визначення.

Обдарованість виявляється лише через свою співвіднесеність з умовами, в яких відбувається конкретна діяльність людини. Вона відображає внутрішні задатки й можливості людини, тобто внутрішні психологічні умови діяльності в їхньому співвідношенні з вимогами, які висуває ця діяльність. Для динаміки обдарованості особливо суттєве значення має оптимальність рівня вимог, що висуваються під час діяльності людини. Для того, щоб стимулювати розвиток, ці вимоги мають бути досить високими, проте посилюваними [1].

Талант – це високий рівень розвитку спеціальних здібностей; сукупність таких здібностей, що дають можливість одержати продукт діяльності, який відрізняється новизною, високим рівнем досконалості й суспільною значущістю.

Поєднання здібностей є основою таланту, в кожному випадку буває особливим, властивим тільки певній особистості. Про наявність таланту говорять результати діяльності людини, які мають вирізнятися принциповою новизною, оригінальністю підходу. Талант людини спрямований потребою у творчості.

Геніальність – найвищий рівень творчих проявів особистості, втілюється у творчості, що має історичне значення для існування та розвитку суспільства.

Талант – це комплекс характеристик, що дає можливість студенту (учню) досягати постійних високих результатів у одній або декількох видах діяльності, що є результатом високого рівня розвитку певних здібностей, індивідуальної мотивації та інших стимулів. Таким чином, талант включає 3 основні групи характеристик: загальні або спеціальні здібності вище середнього рівня, мотивацію і високий рівень креативності [7, с. 3–4].

Дж. Рензулі (Renzulli) зазначає, що талант – це продукт взаємодії вищесередніх здібностей, креативності та мотивації. Р. Вагнер (Wagner) та його прибічники розглядають талант як продукт обдарованості, творчості, мотивації та впливу навколишнього середовища [7, с. 4].

Р. Ганье (Gagne) розглядає талант як “видатну здатність (компетентність) в одній або декількох сферах”. Він визнає креативність прерогативою обдарованості, а талант – реалізацією обдарованості в діяльності особистості [7, с. 4].

З поняттям “талант” пов’язані й інші терміни: вундеркінд, розумово дефективна особистість, яка проявляє видатні здібності у певній обмеженій галузі (Idiot–savant), геній, здібний, талановитий тощо.

Метою статті є аналіз понять “обдарований”, “обдарованість” у педагогіці США.

Як зазначалося, у США не існує універсально прийнятого розуміння поняття “обдарований”. Національна асоціація обдарованих дітей (National Association for Gifted Children – NAGC) розглядає обдарованих дітей як таких, “що демонструють видатний рівень здібностей (визначених як виняткова здатність до мислення та навчання) або компетенцій (досягнення мають входити до перших 10%) в одній або декількох сферах. Сфери включають структуровані види діяльності, що пов’язані з системою знаків (напр., математика, музика, мова) або/та низкою сенсомоторних навичок (напр., малювання, танці, спорт)” [4].

Визначення понять “обдарований” і “талановитий” на федеральному рівні надано в державному документі “No Child Left Behind” (2002, 2004 pp.), у якому зазначено, що “термін “обдаровані та талановиті”, вжитий відносно студентів, дітей або молоді, означає студентів, дітей або молодь, які де-

монструють здатність до високих досягнень у таких галузях (сферах), як інтелектуальна, творча, художня або лідерська, чи в окремих академічних галузях; такі студенти й діти потребують спеціальних неординарних видів діяльності для забезпечення розвитку зазначених здібностей” [4; 8].

Кожен штат у визначенні поняття “обдарований (талановитий) учень (студент)” посилається на свій документ. Проаналізовано визначення всіх 50 штатів: деякі штати (Колорадо, Делвер, Оклахома, Вірджинія) надають розгорнуте визначення обдарованості, описуючи характеристики обдарованої дитини, види обдарованості, потреби обдарованої дитини тощо. Інші штати (Аляска, Міссісіпі, Пенсильванія) пропонують доволі стисле визначення. Такі штати, як Массачусетс, Нью Гемпшир, Південна Дакота зовсім не мають власного офіційного визначення.

Проаналізовано й виявлено спільні ознаки у визначенні різних штатів.

Так, 72% (36 штатів) у своєму визначенні з-поміж головних ознак обдарованої особистості називають високі результати або досягнення, 46% вказують не лише отриманий результат, а й потенціал отримати високі результати. Це свідчить про те, що для виявлення і розвитку обдарованості необхідно створювати певні умови, й не лише вже отримані й очевидні результати є свідченням обдарованості, а й потенціал. Як зазначалося, для розвитку обдарованої особистості необхідні спеціальні диференційовані освітні програми й освітні послуги. У визначенні на цьому наголошують 62% (31 штат).

18% (9 штатів) у своєму визначенні зазначають, що результати необхідно порівнювати з іншими дітьми однакового віку, досвіду та навколишнього середовища.

10% (5 штатів) відзначають, що обдаровані учні (студенти) можуть бути представниками будь-якої культурної, етнічної та соціальної групи.

У 6% визначень з-поміж ознак обдарованої особистості виділено такий компонент, як мотивація.

48% штатів у визначенні вказують різні види обдарованості або сфери, в яких виявляються особливі здібності (творчі, інтелектуальні, лідерські тощо). Водночас 30% штатів зосереджують увагу лише на академічній та інтелектуальній обдарованості, головним критерієм яких є високі результати в навчанні [10].

Таким чином, незважаючи на децентралізацію у сфері освіти, аналіз визначень понять “обдарований і талановитий учень” по штатам дає підставу констатувати, що більшість штатів у своєму визначенні звертають увагу на високі результати в одній або декількох сферах, можливість (потенціал) для досягнень високих результатів, необхідність спеціальних навчальних програм і освітніх послуг для таких дітей.

У педагогіці США спираються на декілька теорій обдарованості. Найбільш популярними є диференційована модель обдарованості й таланту Р. Ганье (The differentiated model of giftedness and talent – Gagne), триадна (трикільцева) модель Дж. Рензуллі (Tree-ring model of giftedness – Renzulli),

теорія успішного інтелекту Р. Стернберга (Robert Sternberg's theory of successful intelligence), модель множинного інтелекту Г. Гарднера (Howard Gardner's theory of multiple intelligence).

Р. Ганьє чітко розрізняє два поняття: “обдарованість” і “талант”. У своїй моделі термін (поняття) “обдарованість” окреслює володіння й використання ненавчених (нетренованих) і спонтанно виражених виняткових природних здатностей, можливостей (ability), які називаються “здібності” (aptitude) або “дар” (gift) щонайменше в одній сфері (ability domain) у такій мірі, що особистість посідає місце поміж 10% найкращих результатів серед однолітків [5].

Поняття “талант” окреслює виняткову майстерність (досконале володіння) систематично розвинених здатностей, можливостей або вмінь і знань щонайменше в одній зі сфер людської діяльності у такій мірі, що особистість посідає місце поміж 10% найкращих результатів серед однолітків, які займаються або займалися відповідною діяльністю [5].

У своїй моделі Р. Ганьє пропонує 4 сфери природних здібностей, які зумовлені генетично:

1) інтелектуальні здібності: логічний хід думок, пам'ять, спостережливість, судження (оцінювання), усвідомлення своїх психічних функцій;

2) креативні здібності: винахідливість, уява, оригінальність, швидкість думок;

3) соціально-афективні здібності: сприйнятливність, комунікативність (емпатія, такт), здатність впливати на інших;

4) сенсомоторні здібності: чутливість, сприйнятливність, сила, витривалість, швидкість [2].

Згідно з диференційованою моделлю обдарованості і таланту, талант з'являється шляхом трансформації здібностей у відтреновані й систематично розвинені вміння в одній із галузей людської діяльності. Ці галузі можуть бути доволі різними: освіта, мистецтво, спорт, ділова сфера, соціальні відносини, природничі науки, техніка [2].

Без навчання – формального чи неформального – та практики обдарованість не перетвориться на талант. Природні здібності та обдарованість розглядаються як “початковий матеріал”, складники таланту. Отже, без природних здібностей і обдарованості неможливо бути талановитим. Проте можна мати природні здібності, але без систематичного навчання та практики здібності не перейдуть на рівень таланту.

На процес переходу обдарованості у талант впливають 2 види каталізаторів: внутрішньо особистісні (intrapersonal) та зовнішні (environmental). До внутрішніх каталізаторів належать: фізичні характеристики, такі як здоров'я, мотивація та сила волі, здатність керувати собою, індивідуальні ознаки (темперамент, самооцінка, адаптивність тощо).

Р. Ганьє виділяє 4 групи зовнішніх факторів, які впливають на розвиток таланту:

- соціальне середовище;
- макросередовище;

- різноманітні засоби, заходи;
- події.

Каталізатори можуть або сприяти розвитку таланту, або навпаки – гальмувати його [2].

На думку Дж. Рензуллі, для розвитку обдарованості важливі три фактори: рівень здібностей, креативність і захопленість завданнями, що виконуються.

Здібності повинні бути вище середнього рівня. Дж. Рензуллі виділяє загальні здібності (обробка інформації, узагальнення досвіду, абстрактне мислення) і спеціальні здібності.

Під креативністю він розуміє швидкість, гнучкість і оригінальність мислення, відкритість до експериментів, чутливість до стимулювання, готовність ризикувати.

Під захопленістю завданням учений розуміє мотивацію, що перейшла в дію (наполегливість, витривалість, невпинна робота, впевненість у собі, сприйняття та особливе захоплення окремим навчальним предметом). Без цього компонента неможливі високі досягнення навіть за наявності двох попередніх. Лише взаємодія всіх трьох компонентів може дати вагомі результати, а отже, йдеться про обдарованість [9].

Р. Стернберг обдарованість прирівнює до інтелекту. Він визначає інтелект як психічну діяльність, спрямовану на вибір, формування й адаптацію до реальних умов життя. Р. Стернберг запропонував ідею того, що він назвав “успішного інтелекту”. Його концепція складається з трьох факторів:

- аналітичний інтелект. Цей компонент належить до здібностей виконувати завдання;
- творчий інтелект. Цей аспект ґрунтується на можливості справлятися з новими ситуаціями, використовуючи попередній досвід та наявні знання;
- практичний інтелект. Цей елемент зосереджується на здатності адаптуватися до змін навколишнього середовища.

Успішність людини зумовлюється не лише наявністю одного або декількох різновидів інтелекту, а й співвідношенням та сбалансованістю один з одним. Через усвідомлення своїх психічних функцій особистість вирішує, який спосіб мислення є найдоречнішим у тих чи інших умовах.

Р. Стернберг виділяє 7 типів людей відповідно до способу мислення:

- аналітик – досягає високих результатів у академічній сфері, але маловірогідно, що він зробить творчий внесок у цю сферу;
- творець – легко генерує ідеї, але не може проаналізувати ці ідеї або втілити їх у життя;
- практик – переконливий та цікавий, проте йому не вистачає ґрунтовності у мисленні;
- аналітичний творець – може аналізувати ідеї, але має труднощі в передачі ідей іншим людям;

- аналітичний практик – успішний у стандартних умовах, високий IQ переносить на практичну діяльність, але має труднощі з тривалим внеском;
- креативний практик – може створювати нові ідеї та переконувати інших людей у їхній цінності, незалежно від істинної цінності ідей;
- довершений балансир (компенсатор) – здатний використовувати всі три види мислення відповідно до ситуації, робить цінний внесок у розвиток суспільства [3; 11].

Ще однією з популярних та цікавих теорій, на які посилаються американські педагоги, є теорія множинного інтелекту, розроблена Г. Гарднером. Г. Гарднер заявляє, що традиційне вимірювання IQ не є повним, об'єктивним і точним, оскільки в традиційних тестах вимірювання IQ охоплюються не всі сфери людської діяльності. Виходячи з його теорії, виділено 8 типів інтелекту, які ґрунтуються на навичках і здібностях у різних сферах:

- вербально-лінгвістичний інтелект (чутливість, сприйнятливність звуків, ритму та значення слів, розуміння різних функцій мови);
- музичний інтелект (здатність відтворювати й оцінювати ритм, висоту, тембр, розуміння та правильне сприйняття форм музичної експресивності);
- логіко-математичний інтелект (здатність сприймати й розуміти логічні та цифрові моделі, здатність робити та розуміти довгі ланцюжки аргументів і доказів);
- візуально-просторовий інтелект (здатність точно сприймати візуально-просторовий світ);
- телесно-кінестичний інтелект (здібність до контролю руху свого тіла, здатність уміло маніпулювати об'єктами);
- внутрішньоособистісний інтелект (доступ до власних почуттів, здатність розрізняти та керувати своєю поведінкою, знання та усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, бажань, здібностей);
- міжособистісний інтелект (здатність розрізняти настрої, темперамент, мотивацію, бажання інших людей та адекватно (відповідно) на них реагувати);
- натуралістичний інтелект (здатність розрізняти і класифікувати мінерали, рослини, тварин) [6].

Висновки. Отже, у США чималу увагу приділяють дослідженню обдарованості дітей і молоді. Узагальнюючи різноманітні теорії обдарованості, зазначимо, що в понятті обдарованості увагу фокусовано на високих досягненнях і результатах та шляхах розвитку обдарованості.

Список використаної літератури

1. Загальна психологія: підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – Київ: Каравела, 2011. – 464 с.
2. A differential model of giftedness and talent [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.gigers.com/mattias/gifted/gagne_dmgt.html.
3. Buttriss J. Gifted and talented from A-Z / J. Buttriss, A. Callandar. – David London: Fulton Publishers, 2005.
4. Definitions of giftedness [Electronic resource]. – Mode of access: www.nagc.org/resources/definitions_of_giftedness.

5. Gagnè F. Giftedness and talent: re-examining a re-examination of the definition / F. Gagnè. – Gifted child quarterly. – 1985. – № 29. – P. 103–112.
6. Gardner H. Multiple intelligences go to school / H. Gardner, T. Hatch // Educational researcher. – 1989. – Vol. 18. – № 8. – P. 6.
7. Interactive communication in education / ed. Nevenka Tatkovič. – Pula, 2005. – 22 p.
8. No child left behind act. – USA, 2002. – P.L. 107-11- (Title IX, Part A, Definition 22).
9. Renzulli's three-ring conception of giftedness [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.gigers.com/mattias/gifted/three_ring.html.
10. State definitions of giftedness [Electronic resource]. – Mode of access: www.nagc.org/resources/state_definitions_of_giftedness.
11. Sternberg R. Patterns of giftedness / R. Sternberg // A triachic analysis in Roeper review. – 2000. – June. – P. 231–235.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016.

Яковенко Н. Б. Понятие и основные теории одарённости в США

Статья посвящена вопросу одарённости. В частности, автор сосредотачивает внимание на понятии и основных теориях одарённости в США. Констатируется тот факт, что в каждом штате своё определение понятия “одарённый”, но выделяют общие критерии: высокие результаты в одной или нескольких областях, возможность (потенциал) для достижения высоких результатов, необходимость специальных учебных программ и образовательных услуг для таких детей.

Ключевые слова: одарённость, талант, высокие результаты, потенциал, специальные образовательные услуги, теории одарённости.

Yakovenko N. Definition and Theories of Giftedness in the USA

The article deals with the issues of giftedness. In particular, the author focuses on the definition and main theories of giftedness in the USA. Definitions provide the framework for gifted education programs and services, and guide key decisions such as which students will qualify for services, the areas of giftedness to be addressed in programming (e.g., intellectual giftedness generally, specific abilities in math, etc.), when the services will be offered, and even why they will be offered. There is no universally accepted definition of giftedness. Nearly every state has its own definition of gifted and talented students. Some define giftedness based on a comparison to others of the same age. Other base the definition on needs beyond what is offered in the regular classroom. Not all states require that school districts follow the state definition.

The federal definition of gifted and talented is mentioned. The term “gifted and talented”, when used with respect to students, children, or youth who give evidence of high achievement capability in such areas as intellectual, creative, artistic, or leadership capacity, or in specific academic fields, and who need services or activities not ordinarily provided by the school in order to fully develop those capabilities.

Among many theoretical conceptions of giftedness are those of Francois Gagnè and Joseph Renzulli. Others include Robert Sternberg's Theory of successful intelligence and Howard Gardner's Theory of multiple intelligences.

Key words: giftedness, talent, high achievements, potential, special educational services, theories of giftedness.